

## Vpliv pokojninske reforme na socialno-ekonomski položaj upokojencev in starejšega prebivalstva v Sloveniji<sup>1</sup>

### Povzetek

Učinki pokojninske reforme na dohodkovni in, širše, socialno-ekonomski položaj upokojencev se pokažejo šele v daljšem obdobju. Zaradi zagotavljanja finančne zdržnosti sistema je ena od posledic reforme tudi sorazmerno slabšanje dohodkovnega položaja upokojencev. Poleg prejšnjih anket (za leta 1993, 1997-99, 1999-2001) pričujoča raziskava zajema najnovejšo dostopno anketo, tj.

anketo o porabi gospodinjestev za leta 2001-2003. Analiza, osnovana na anketi o porabi gospodinjestev (APG), kaže, da se vztrajno povečuje delovna aktivnost in hkrati zmanjšuje delež upokojencev "kritične" starostne skupine 50 do 59 let. V obdobju 2001-2003 se je relativni dohodkovni položaj upokojencev glede na obdobje 1999-2001 nekoliko poslabšal. To je najbolj razvidno pri upokojen-

skih gospodinjestvih, za katera pokojnine predstavljajo več kakor 95 odstotkov vseh razpoložljivih denarnih virov. V primerjavi z obdobjem 1999-2001 se je tveganje revščine v obdobju 2001-2003 za celotno prebivalstvo nekoliko zmanjšalo, medtem ko se je tveganje za upokojence v upokojenskih gospodinjestvih nekoliko povečalo.

### Summary

The effects of pension reform on the social and income position of pensioners are evident only in the long run. Due to fiscal sustainability, pension reform leads to the decline of the relative income position of pensioners and the elderly. Our analysis is based on the Household Expenditure Survey data; besides years 1993, 1997-1999 and 1999-2001, it includes also the latest Household

Expenditure Survey data for years 2001-2003. The analysis shows a persistent growth of activity rates and diminishing share of pensioners in the "critical" age group 50-59. There are the signs that the income position of pensioners has been gradually deteriorating in the most recent years, compared to the period 1999-2001. Particularly, pensioners in pensioner households, whose

pensions on average represent 95 percent of their disposable income, experienced the biggest decline in their income position. Poverty incidence for the whole population was somewhat lower in the period 2001-2003 in comparison to 1999-2001, whereas pensioners in pensioner households are the only group showing an increase in poverty risk.

### 1. Uvod

Učinki pokojninske reforme na dohodkovni in, širše, socialno-ekonomski položaj upokojencev se pokažejo šele v daljšem obdobju. Zaradi zagotavljanja finančne zdržnosti sistema je ena od

posledic reforme tudi sorazmerno slabšanje dohodkovnega položaja upokojencev. Gre torej za zelo občutljivo tematiko, ki jo je treba stalno in natančno spremljati. Raziskava iz leta 2003<sup>2</sup> je ugotavljala učinke pokojninske reforme po podatkih iz ankete o porabi gospodinjestev v letih

\* Inštitut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana

\*\* Ekonomska fakulteta, Univerza v Ljubljani

<sup>1</sup> Podlaga za članek je bila raziskava Vpliv pokojninske reforme na socialno-ekonomski položaj upokojencev in starejšega prebivalstva v Sloveniji, ki jo je financiral Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Na tem mestu se zahvaljujemo Statističnemu uradu Republike Slovenije, ki nam je poslal podatke APG.

<sup>2</sup> Raziskava Socialno-ekonomski položaj upokojencev in starejšega prebivalstva v Sloveniji je bila opravljena leta 2003. Financiral jo je Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije. Ugotovitve raziskave so bile leta 2004 objavljene v istoimenskem prispevku v IB reviji (št. 1-2).

**Tabela 1: Število delovno aktivnih oseb in upokojencev po podatkih iz anket o porabi gospodinjstev<sup>3</sup>**

| Leto      | Delovno aktivne osebe/<br>upokojenci skupaj | Delovno aktivni moški/<br>moški upokojenci | Delovno aktivne ženske/<br>ženske upokojenke |
|-----------|---------------------------------------------|--------------------------------------------|----------------------------------------------|
| 1993      | 1,827                                       | 2,269                                      | 1,504                                        |
| 1997-1999 | 1,735                                       | 2,300                                      | 1,340                                        |
| 1999-2001 | 1,752                                       | 2,262                                      | 1,379                                        |
| 2001-2003 | 1,714                                       | 2,334                                      | 1,292                                        |

Opomba: zaradi uporabe uteži število oseb ni celo število.

Vir: Anketa o porabi gospodinjstev (1993, 1997-1999, 1999-2001, 2001-2003), lasten izračun.

1999, 2000 in 2001. Vključuje torej le začetno obdobje delovanja pokojninske reforme, leto 1999 pa je celo še "predreformno". Po pričakovanju je zaznala le prve, zelo skromne učinke reforme.

Poleg anket (za leta 1993, 1997-99, 1999-2001) pričujoča raziskava zajema najnovejšo dostopno anketo, namreč o porabi gospodinjstev za leta 2001-2003. Analiza teh novejših podatkov naj bi dala odgovor na vprašanje o dejanskih učinkih reforme in njenih posledicah na socialno-ekonomski položaj upokojencev. Očitno je, da gre za zelo spolitizirano vprašanje, tako da se je "odgovor" ponudil, še preden je bila opravljena primerna analiza: julija 2005 je državni zbor že spremenil način usklajevanja pokojnin. Novi način je za upokojence nedvomno ugodnejši od prejšnjega, a predstavlja grožnjo srednje in dolgoročni javnofinančni zdržnosti pokojninske reforme. Ne glede na takšno naglico pa se pomen in relevantnost naše analize ne more razvrednotiti.

Prispevek ima naslednjo vsebino: v drugem delu opisujemo spremembe socialno-ekonomske sestave prebivalstva Slovenije v obdobju 1993 do 2003. V tretjem delu je prikaz dohodkovnega položaja upokojencev in upokojenskih gospodinjstev, v četrtem

delu pa sestave dohodkovnih virov vseh gospodinjstev in upokojenskih gospodinjstev. V petem delu primerjamo razlike v pokojninah med spoloma; podrobnejša analiza tveganja revščine za različne tipe oseb pa je prikazana v šestem delu. Na koncu navajamo, tudi taksativno, osnovne ugotovitve prispevka.

## 2. Socialno-ekonomska sestava prebivalstva v Sloveniji

Razmerje med delovno aktivnimi in upokojenci se je od leta 1993 do 2001-2003 nekoliko poslabšalo (z 1,83 na 1,71 delovno aktivne osebe na upokojenca). Podatki iz APG o porastu števila upokojencev po spolu kažejo, da se je delež upokojenk v celotni ženski populaciji nekoliko povečal, saj je bil leta 1993 24,5-odstoten, v obdobju 2001-2003 pa je porasel na 27,5 %. Delež moških upokojencev je bil v opazovanem obdobju dokaj nespremenjen in se je gibal okoli 19 % celotne moške populacije.

Delež upokojencev v celotnem prebivalstvu se v celotnem opazovanem obdobju rahlo povečuje, kar je razvidno iz Tabele 2. Upokojenci so po podatkih

**Tabela 2: Sestava članov gospodinjstva glede na njihov socialno-ekonomski položaj**

| Status članov gospodinjstva (%)      | 1993  | 1997-1999 | 1999-2001 | 2001-2003 |
|--------------------------------------|-------|-----------|-----------|-----------|
| osebe v delovnem razmerju            | 35,2  | 34,9      | 35,8      | 36,0      |
| aktivni kmetovalci                   | 2,5   | 1,2       | 1,2       | 1,0       |
| aktivne osebe v drugih dejavnostih   | 2,3   | 3,2       | 3,2       | 3,4       |
| osebe, ki prejemajo občasne prejemke | 0,8   | 0,2       | 0,2       | 0,4       |
| brezposelni                          | 5,2   | 7,1       | 6,4       | 5,9       |
| upokojenci                           | 21,9  | 22,6      | 22,9      | 23,6      |
| vzdrževane osebe                     | 31,1  | 30,3      | 29,9      | 29,3      |
| drugo                                | 0,9   | 0,5       | 0,4       | 0,4       |
| skupaj                               | 100,0 | 100,0     | 100,0     | 100,0     |

Vir: Anketa o porabi gospodinjstev (1993, 1997-1999, 1999-2001, 2001-2003), lasten izračun.

<sup>3</sup> Razmerje med delovno aktivnimi osebami in upokojenci v preglednici 1 je osnovano na podatkih ankete o porabi gospodinjstev ter je rahlo višje od razmerja med zavarovanci in upokojenci, kakor ga navajajo letna poročila Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

Tabela 3: Socialno-ekonomska sestava po starostnih skupinah in spolu

| 1993                                 |       |       |       |       |       |       |       |       |
|--------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|
|                                      | 50-59 |       | 60-69 |       | 70-79 |       | 80+   |       |
|                                      | M     | Ž     | M     | Ž     | M     | Ž     | M     | Ž     |
| osebe v delovnem razmerju            | 41,3  | 14,9  | 1,6   | 0,5   | 0,3   | 0,3   | 0,0   | 0,0   |
| aktivni kmetovalci                   | 6,5   | 4,2   | 2,1   | 2,6   | 1,6   | 1,2   | 1,6   | 0,8   |
| aktivne osebe v drugih dejavnostih   | 4,7   | 0,6   | 0,9   | 0,0   | 0,0   | 0,0   | 0,0   | 0,0   |
| osebe, ki prejemajo občasne prejemke | 0,8   | 0,4   | 0,0   | 0,0   | 0,0   | 0,0   | 0,0   | 0,0   |
| brezposelni                          | 5,7   | 2,2   | 0,3   | 0,0   | 0,0   | 0,0   | 0,8   | 0,0   |
| upokojenci                           | 40,6  | 58,6  | 92,8  | 78,9  | 96,1  | 82,7  | 96,3  | 80,5  |
| vzdrževane osebe                     | 0,2   | 18,8  | 1,6   | 18,0  | 0,9   | 13,4  | 1,3   | 15,2  |
| drugo                                | 0,3   | 0,3   | 0,7   | 0,1   | 1,1   | 2,4   | 0,0   | 3,5   |
| skupaj                               | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 |
| število vseh oseb                    | 568,4 | 613,4 | 458,0 | 564,0 | 183,2 | 337,6 | 66,6  | 149,1 |
| 1997-1999                            |       |       |       |       |       |       |       |       |
|                                      | 50-59 |       | 60-69 |       | 70-79 |       | 80+   |       |
|                                      | M     | Ž     | M     | Ž     | M     | Ž     | M     | Ž     |
| osebe v delovnem razmerju            | 43,9  | 18,6  | 3,5   | 0,3   | 0,0   | 0,0   | 0,0   | 0,0   |
| aktivni kmetovalci                   | 3,6   | 0,8   | 0,9   | 0,1   | 0,0   | 0,0   | 0,0   | 0,4   |
| aktivne osebe v drugih dejavnostih   | 5,3   | 1,4   | 0,9   | 0,1   | 0,0   | 0,0   | 0,0   | 0,0   |
| osebe, ki prejemajo občasne prejemke | 0,2   | 0,5   | 0,2   | 0,0   | 0,0   | 0,0   | 0,0   | 0,0   |
| brezposelni                          | 11,4  | 8,2   | 0,9   | 0,7   | 0,0   | 0,0   | 0,0   | 0,0   |
| upokojenci                           | 34,6  | 57,9  | 92,6  | 81,0  | 96,6  | 86,6  | 100,0 | 85,1  |
| vzdrževane osebe                     | 0,5   | 12,1  | 0,3   | 17,7  | 2,5   | 12,5  | 0,0   | 14,5  |
| drugo                                | 0,5   | 0,5   | 0,7   | 0,1   | 0,9   | 0,9   | 0,0   | 0,0   |
| skupaj                               | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 |
| število vseh oseb                    | 655,7 | 686,8 | 535,0 | 644,4 | 258,6 | 531,6 | 64,5  | 142,8 |
| 1999-2001                            |       |       |       |       |       |       |       |       |
|                                      | 50-59 |       | 60-69 |       | 70-79 |       | 80+   |       |
|                                      | M     | Ž     | M     | Ž     | M     | Ž     | M     | Ž     |
| osebe v delovnem razmerju            | 45,6  | 23,2  | 2,7   | 0,0   | 0,0   | 0,0   | 0,9   | 0,0   |
| aktivni kmetovalci                   | 3,6   | 1,6   | 1,2   | 0,2   | 0,0   | 0,4   | 0,0   | 0,0   |
| aktivne osebe v drugih dejavnostih   | 7,4   | 1,2   | 0,6   | 0,1   | 0,0   | 0,0   | 0,0   | 0,0   |
| osebe, ki prejemajo občasne prejemke | 0,6   | 0,1   | 0,0   | 0,0   | 0,0   | 0,0   | 0,0   | 0,0   |
| brezposelni                          | 12,6  | 10,2  | 1,8   | 0,5   | 0,5   | 0,0   | 0,0   | 0,0   |
| upokojenci                           | 29,5  | 50,2  | 92,7  | 83,2  | 97,7  | 88,0  | 99,1  | 85,9  |
| vzdrževane osebe                     | 0,1   | 13,5  | 0,8   | 15,8  | 1,8   | 10,8  | 0,0   | 12,6  |
| drugo                                | 0,6   | 0,0   | 0,2   | 0,2   | 0,0   | 0,8   | 0,0   | 1,5   |
| skupaj                               | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 |
| število vseh oseb                    | 670,7 | 683,5 | 535,8 | 618,8 | 277,3 | 554,0 | 61,6  | 136,4 |
| 2001-2003                            |       |       |       |       |       |       |       |       |
|                                      | 50-59 |       | 60-69 |       | 70-79 |       | 80+   |       |
|                                      | M     | Ž     | M     | Ž     | M     | Ž     | M     | Ž     |
| osebe v delovnem razmerju            | 48,2  | 27,2  | 2,3   | 0,4   | 0,0   | 0,0   | 0,0   | 0,0   |
| aktivni kmetovalci                   | 3,2   | 2,5   | 1,9   | 0,4   | 0,0   | 0,0   | 0,0   | 0,0   |
| aktivne osebe v drugih dejavnostih   | 10,7  | 2,7   | 0,8   | 0,0   | 0,0   | 0,0   | 0,0   | 0,0   |
| osebe, ki prejemajo občasne prejemke | 0,8   | 0,3   | 0,0   | 0,0   | 0,0   | 0,0   | 0,0   | 0,0   |
| brezposelni                          | 11,0  | 7,2   | 2,0   | 0,2   | 0,0   | 0,0   | 0,0   | 0,0   |
| upokojenci                           | 24,7  | 48,0  | 92,6  | 85,6  | 99,5  | 93,6  | 99,0  | 93,0  |
| vzdrževane osebe                     | 0,1   | 11,9  | 0,3   | 13,4  | 0,0   | 6,4   | 0,0   | 7,0   |
| drugo                                | 1,3   | 0,2   | 0,1   | 0,0   | 0,5   | 0,0   | 1,0   | 0,0   |
| skupaj                               | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 |
| število vseh oseb                    | 663,2 | 649,6 | 491,4 | 570,3 | 280,1 | 503,7 | 59,3  | 177,9 |

Vir: Anketa o porabi gospodinjstev (1993, 1997-1999, 1999-2001, 2001-2003), lasten izračun.

APG<sup>4</sup> leta 1993 predstavljali 21,9 %, v obdobju 2001-2003 pa že 23,6 % vseh članov gospodinjstev.

Rahlo se je povečal tudi delež oseb v delovnem razmerju, s 35,2 % leta 1993 na 36,0 % v obdobju 2001-2003. Delež vzdrževanih oseb se je z 31,1 % v letu 1993 znižal na 29,3 % v obdobju 2001-2003.

Podrobneje o socialno-ekonomskih spremembah lahko sklepamo iz podatkov iz Tabele 3, saj je iz nje razvidna socialno-ekonomska sestava za člane gospodinjstva po spolu in po naslednjih starostnih skupinah: 50-59, 60-69, 70-79 in 80+.

Za starostno skupino med 50. in 59. letom je značilno stalno zmanjševanje deleža upokojencev oziroma povečevanje deleža delovno aktivnih. To dejansko pomeni postopno "normaliziranje" razmer po tranzicijskem šoku z začetka 90. let, ko se je upokojenski delež v tej starostni skupini izjemno povečal. Ta delež med moško populacijo v starostni skupini 50-59 let je s 24,7 % v obdobju 2001-2003 skoraj izenačen z deležem leta 1983 (24,2 %), medtem ko delež upokojenk, starih med 50 in 59 let, v obdobju 2001-2003 z 48 % še vedno precej presega ta delež iz leta 1983, ko je znašal 35,3 %.<sup>5</sup> V tej starostni skupini je delež brezposelnih po stalnem povečevanju v devetdesetih letih v obdobju 2001-2003 upadel na 11 % med moškimi in 7,2 % med ženskami, kar je še vedno več od 5,9 % brezposelnih v celotni populaciji. Večji delež brezposelnih v starostni skupini 50-59 let lahko pripišemo zaostrovanju pogojev za upokojevanje in nadaljevanju prestrukturiranja gospodarstva z manjšimi možnostmi zaposlovanja za starejše.

Starostna skupina od 50-59 let se od preostalih razlikuje tudi po tem, da je edina, v kateri je delež upokojenk večji od deleža upokojencev, saj je veliko moških v tem starostnem obdobju še delovno aktivnih. Delež aktivnih oseb v tej starostni skupini se je v opazovanem obdobju vztrajno povečeval, tako da je bilo v letih 2001 do 2003 v njej aktivnih 48,2 % moških in 27,2 % žensk. V treh starejših skupinah (60-69, 70-79, 80+) je delež upokojenk manjši od deleža upokojenih moških, in sicer zaradi precejšnjega deleža vzdrževanih žensk; ta delež se v opazovanem obdobju stalno zmanjšuje zaradi uvedbe državne pokojnine, ki je v bistvu oblika socialne pokojnine, pa tudi zaradi večje delovne aktivnosti žensk. To posledično povzroča, da ženske v starosti pridobijo lasten dohodkovni vir – pokojnino. Na račun zmanjševanja deleža

vzdrževanih žensk se iz leta v leto zmanjšuje razlika med deležem upokojencev in upokojenk.

### 3. Dohodkovni položaj upokojencev in upokojenskih gospodinjstev

Zelo grob kazalec relativnega dohodkovnega položaja upokojencev je razmerje med povprečno pokojnino in povprečno plačo. Pri izračunu tega razmerja lahko upoštevamo zgolj starostno pokojnino ali pa vse pokojnine: starostno, družinsko in invalidsko. Ta kazalec lahko da pravilno gibanje dohodkovnega položaja (boljšanje, slabšanje) le, če se socialno-ekonomska sestava prebivalstva ne spreminja. Če pa se spreminja (npr. da se povečuje delež brezposelnih ipd.), se analitska vrednost tega kazalca bistveno zmanjša.

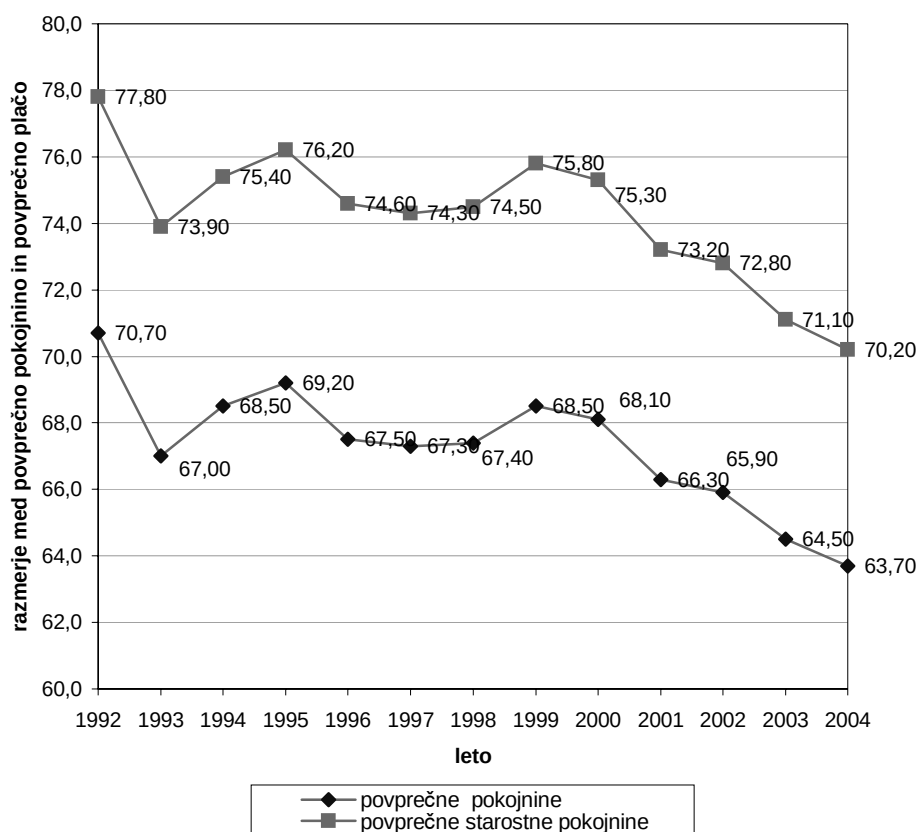
Kakor je razvidno s Slike 1, je bil relativni dohodkovni položaj upokojencev, merjen kot razmerje med povprečno pokojnino (starostno) in povprečno neto plačo, v devetdesetih letih dokaj stanovit. Razmerje se je gibalo med 74 in 76 odstotki. Po letu 1999 pa se je začelo jasno zaznavno padanje zaradi učinkovanja novega pokojninskega zakona. Leta 2004 je povprečna starostna pokojnina dosegla "le" 70,2 % povprečne neto plače. Julija 2005 je bila sprejeta zakonska sprememba glede usklajevanja pokojnin s plačami, ki uvaja doslednejše usklajevanje kakor doslej. Razmerje med pokojninami in neto plačami se bo še zmanjševalo zaradi zakonskega zmanjševanja pokojninske osnove, a lahko pričakujemo, da bo to zaradi spremenjenega načina usklajevanja pokojnin počasnejše.

Ker razmerje med pokojnino in plačo daje le zelo grobo in nenatančno (lahko tudi zavajajočo) informacijo o dohodkovnem položaju upokojencev, moramo njihov dohodkovni položaj ugotavljati z analizo socialno-ekonomskih značilnosti gospodinjstev, v katerih živijo.

Kakor je razvidno iz Tabele 4, več od polovice upokojencev živi v upokojenskih gospodinjstvih, ki so posebno pomembna pri naši analizi. V takem gospodinjstvu je nosilec upokojenec, nihče od članov gospodinjstva pa ni delovno aktiven ali brezposeln. Lahko gre za samsko žensko ali samsko moško upokojensko gospodinjstvo, za dvočlansko upokojensko gospodinjstvo tipa mož/žena ali za druge oblike. Osredotočenost na upokojenska

<sup>4</sup> Po uradnih podatkih (število prebivalcev iz Statističnega letopisa in število upokojencev iz Letnega poročila ZPIZ) se je delež prejemnikov pokojnin (starostnih, invalidskih, družinskih, vdovskih, vojaških, kmečkih, državnih) v celotnem prebivalstvu med letoma 1993 in 2002 povečal s 23,0 % na 25,5 %.

<sup>5</sup> Glej Stanovnik, Kump (2003).

**Slika 1: Razmerje med povprečnimi pokojninami in povprečnimi neto plačami v obdobju 1992–2004**

Vir: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, Letno poročilo 2004.

gospodinjstva je pomembna, saj tako lahko ocenimo "zadostnost" pokojnin kot neodvisnega dohodkovnega vira.

**Tabela 4: Delež upokojencev, ki živijo v upokojenskih gospodinjstvih (kot % vseh upokojencev)**

| Leto      | Delež upokojencev v upokojen. gospodinj. |
|-----------|------------------------------------------|
| 1993      | 54,7                                     |
| 1997-1999 | 52,1                                     |
| 1999-2001 | 54,9                                     |
| 2001-2003 | 56,5                                     |

Vir: Anketa o porabi gospodinjstev (1993, 1997-1999, 1999-2001, 2001-2003), lasten izračun.

Treba je tudi opozoriti, da smo za primerjavo dohodkov med gospodinjstvi uporabili dohodek

na ekvivalentnega odraslega člana gospodinjstva. Pri tem smo za izračun števila ekvivalentnih odraslih uporabili definicijo na osnovi modificirane lestvice OECD (prvi odrasli član je 1, nadaljnji odrasli člani so 0,5 in vsak otrok – to je oseba, mlajša od 15 let – je 0,3<sup>6</sup>). Tako ima štiričlanska družina (mož, žena, dva otroka) 2,1 ekvivalentnega odraslega.

Tabela 5 prikazuje vrednosti realnega dohodka vseh gospodinjstev in upokojenskih gospodinjstev. Kot primeren kazalec dohodka gospodinjstev jemljemo mediano ekvivalentnega dohodka gospodinjstva. Od leta 1993 do obdobja 1997–1999 (tj. do maja 1998) se je mediana ekvivalentnega dohodka vseh gospodinjstev realno povečala za 25,1 %, pri upokojenskih gospodinjstvih pa za 22,8 %. Realna rast se je nadaljevala tudi med obdobjema 1997–1999 in 1999–2001, pri čemer se je mediana ekvivalentnega dohodka upokojenskih gospodinjstev bolj povečala kakor pri vseh

<sup>6</sup> V literaturi se pri modificirani lestvici OECD pojavljajo različne starostne meje za otroka: manj od 16, 15 ali celo 14 let. V prispevku Socialno-ekonomski položaj upokojencev in starejšega prebivalstva v Sloveniji iz leta 2004 smo kot otroka šteli osebo, ki ima manj od 16 let. Po uradni modificirani lestvici OECD pa je otrok oseba, mlajša od 15 let, zato v tem prispevku uporabljamo starostno mejo manj od 15 let. V tem prispevku so vsi podatki iz prejšnjih let preračuni ob uporabi spremenjene starostne meje, zato se izračuni malenkostno razlikujejo od izračunov v prispevku iz leta 2004.

**Tabela 5: Mediana ekvivalentnega dohodka različnih tipov gospodinjstev (v 1000 tolarjih, cene iz maja 2002) in verižni indeks mediane**

| Tip gospodinjstva                  | 1993    | 1997-99 | 1999-01 | 2001-03 | Indeks              |                     |                     |
|------------------------------------|---------|---------|---------|---------|---------------------|---------------------|---------------------|
|                                    |         |         |         |         | 1997-99<br>(93=100) | 1999-01<br>(98=100) | 2001-03<br>(00=100) |
| vsa gospodinjstva                  | 1.183,9 | 1.481,0 | 1.562,3 | 1.592,8 | 125,1               | 105,5               | 102,2               |
| upokojenska gospodinjstva:         | 943,7   | 1.158,7 | 1.311,4 | 1.307,1 | 122,8               | 113,2               | 99,7                |
| samski moški                       | 886,5   | 1.137,7 | 1.235,3 | 1.045,9 | 128,3               | 108,6               | 84,7                |
| samska ženska                      | 817,2   | 976,9   | 1.022,3 | 1.088,3 | 119,5               | 104,6               | 106,5               |
| pari                               | 1.143,9 | 1.453,5 | 1.547,7 | 1.600,4 | 127,1               | 106,5               | 103,4               |
| ostalo                             | 1.024,8 | 1.203,5 | 1.363,2 | 1.293,7 | 117,4               | 113,3               | 94,9                |
| povprečna neto plača               | 1.339,1 | 1.612,6 | 1.707,9 | 1.775,4 | 120,4               | 105,9               | 103,9               |
| povprečna neto starostna pokojnina | 989,8   | 1.202,0 | 1.285,8 | 1.291,7 | 121,4               | 107,0               | 100,5               |

Vir: Anketa o porabi gospodinjstev (1993, 1997-1999, 1999-2001, 2001-2003), lasten izračun, in Letno poročilo o poslovanju Zavoda 2004 (za povprečno neto plačo in povprečno neto pokojnino).

gospodinjstvih. To kaže na sorazmerno izboljšanje položaja upokojenskih gospodinjstev v tem obdobju. Seveda, vsi tipi upokojenskih gospodinjstev niso bili deležni enakega povečanja; najmanj se je povečala mediana ekvivalentnega dohodka samskih upokojenk.

Rahel porast mediane ekvivalentnega dohodka vseh gospodinjstev je zaznati tudi med obdobjema 1999-2001 in 2001-2003 (za 2,2 %), medtem ko je mediana ekvivalentnega dohodka upokojenskih gospodinjstev ostala skoraj nespremenjena, kar kaže na rahlo poslabšanje relativnega položaja upokojenskih gospodinjstev. Tudi v tem obdobju so opazne razlike med posameznimi tipi upokojenskih

gospodinjstev; medtem ko se je položaj samskih upokojenk in upokojenskih parov izboljšal, se je položaj samskih upokojencev in drugih tipov upokojenskih gospodinjstev poslabšal.

Pri tem ne moremo mimo ugotovitve, da so rezultati, dobljeni iz podatkov ankete o porabi gospodinjstev, dokaj skladni s podatki Statističnega urada Republike Slovenije in Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, ki se nanašajo na rast plač in pokojnin. Razlike seveda so, ker pri gospodinjstvih merimo gibanje realne vrednosti mediane ekvivalentnega dohodka, pri posameznikih (zadnji dve vrstici Tabele 5) pa povprečne vrednosti na posameznika (zaposlenega ali upokojenca).

**Tabela 6: Delež upokojencev in upokojencev v upokojenskih gospodinjstvih v dohodkovnih razredih (kot % vseh oseb dohodkovnega razreda)**

| Decilni razred | Vsi upokojenci |         |         |         | Upokojenci v upokojen. gospodinj |         |         |         |
|----------------|----------------|---------|---------|---------|----------------------------------|---------|---------|---------|
|                | 1993           | 1997-99 | 1999-01 | 2001-03 | 1993                             | 1997-99 | 1999-01 | 2001-03 |
| 1              | 34             | 25,3    | 28,4    | 31,9    | 22,8                             | 16,9    | 20,5    | 25      |
| 2              | 30,7           | 29,9    | 29      | 31,8    | 19,3                             | 19,1    | 19,2    | 24,2    |
| 3              | 26,8           | 27,5    | 21,1    | 24,1    | 16,7                             | 17,2    | 12,8    | 15      |
| 4              | 21,1           | 20,7    | 23,6    | 25,5    | 11,8                             | 10,8    | 12,7    | 15,3    |
| 5              | 21,7           | 23,9    | 24,2    | 24,2    | 12                               | 13,2    | 14,5    | 13,5    |
| 6              | 20,1           | 20      | 23      | 24,5    | 9,7                              | 10,1    | 12,4    | 12,9    |
| 7              | 21,3           | 22      | 21,8    | 17,7    | 10,2                             | 8,5     | 10,6    | 7,3     |
| 8              | 19,7           | 20,1    | 21,1    | 21,3    | 9,5                              | 8,9     | 8,5     | 9       |
| 9              | 16,9           | 18,6    | 20,4    | 20,6    | 7,2                              | 7,5     | 10,4    | 8,9     |
| 10             | 11,7           | 20,4    | 18,8    | 18,3    | 5,1                              | 8,4     | 7,2     | 8,1     |
| Skupaj         | 21,9           | 22,6    | 22,9    | 23,6    | 12                               | 11,8    | 12,6    | 13,3    |

Opomba: Decilni razredi se nanašajo na celotno populacijo gospodinjstev, tj. vsak decilni razred zajema 10 % gospodinjstev. Vir: Anketa o porabi gospodinjstev (1993, 1997-1999, 1999-2001, 2001-2003), lasten izračun.



Za analizo spremembe dohodkovnega položaja ni pomembno samo gibanje povprečne vrednosti ali mediane, temveč je treba ugotoviti, ali se je v izbranem obdobju spremenila tudi porazdelitev dohodka. Tabela 6 navaja porazdelitev upokojencev v desetih dohodkovnih razredih - to so decilni razredi. Natančneje, Tabela 6 navaja deleže upokojencev oziroma upokojencev v upokojenskih gospodinjstvih kot odstotek vseh oseb v posameznem dohodkovnem razredu.

Upokojenci so nadpovprečno zastopani v nižjih dohodkovnih razredih, saj so v obdobju 2001–2003 predstavljali 31,9 % vseh oseb v najrevnejšem (prvem) decilnem razredu, toda "le" 23,6 % celotne populacije. Nadpovprečna zastopanost v nižjih dohodkovnih razredih je izrazitejša za upokojence, ki živijo v upokojenskih gospodinjstvih. Z drugimi besedami, ti upokojenci so v nekoliko slabšem položaju kakor, v povprečju, vsi upokojenci. Tako je bilo leta 1993 med vsemi upokojenci v najrevnejšem decilnem razredu kar 67,1 % (= 22,8/34,0) takih, ki so živeli v upokojenskih gospodinjstvih, medtem ko so v najvišjem decilnem razredu upokojenci iz upokojenskih gospodinjstev predstavljali le 43,6 % (= 5,1/11,7) vseh upokojencev tega razreda. Položaj upokojencev v upokojenskih gospodinjstvih se je v primerjavi z vsemi upokojenci postopoma slabšal. Tako so v obdobju 1999–2001 upokojenci v upokojenskih gospodinjstvih predstavljali 72,2 % vseh upokojencev v prvem decilnem razredu, v obdobju 2001–2003 pa že 88 % vseh upokojencev, ki sodijo v najnižji decilni razred. Gre za zelo pomembno ugotovitev, ker kaže, da se je dohodkovna ogroženost tistih gospodinjstev, ki jim

pokojsnine predstavljajo osnovni (in dostikrat tudi edini) dohodkovni vir, precej povečala, in to v kratkem obdobju.

Delež upokojencev v najnižjem dohodkovnem razredu se je začel povečevati po obdobju 1997–1999, ko je znašal 25,3 %, in je narasel na 31,9 % vseh oseb v prvem decilnem razredu v obdobju 2001–2003. Večanje števila upokojencev z nizkimi dohodki zaznavajo tudi podatki ZPIZ. Tako je iz Tabele 11<sup>7</sup> razvidno, da je leta 2000, tj. ob uvedbi pokojninske reforme, 37,5 % upokojencev imelo pokojnino manjšo od 50 % povprečne plače, leta 2002 pa je ta odstotek narasel na 42,4 %. Pri tem se zastavlja vprašanje, ali je večja zgoščenost upokojencev v nižjih decilnih razredih posledica uvedbe instituta državne pokojnine. Le-ta je namreč povzročila spremembo socialno-ekonomskega statusa nekaterim starejšim vzdrževanim osebam, ki so zdaj postali »upokojenci«, ker prejemajo pokojnino. Čeprav ne moremo zanikati vpliva uvedbe državne pokojnine na večanje števila upokojencev z nizkimi pokojninami, je ta vpliv razmeroma skromen. Kar se vidi tudi iz tega, da se je dohodkovni položaj samih upokojenskih gospodinjstev razmeroma slabšal, kljub temu da je več vzdrževanih oseb iz teh gospodinjstev začelo prejemati državne pokojnine. Vpliv uvedbe državne pokojnine je razviden tudi iz Tabele 7, ki prikazuje delež vzdrževanih oseb v populaciji oseb, starih 50 let in več.

V obdobju med 1999–2001 in 2001–2003 se je delež vzdrževanih oseb, starih 50 let in več, zmanjšal s 7,8 % na 5,9 % vseh oseb te starosti. Zanimivejše so spremembe v njihovi porazdelitvi.

**Tabela 7: Delež vzdrževanih oseb v celotni populaciji, starih 50 let in več, po decilnih razredih (v %)**

| Decil         | 1993        | 1997–1999  | 1999–2001  | 2001–2003  |
|---------------|-------------|------------|------------|------------|
| 1             | 16,1        | 19         | 18,7       | 18,6       |
| 2             | 17,8        | 16,4       | 17,4       | 10,5       |
| 3             | 11,5        | 15,2       | 13,1       | 9,8        |
| 4             | 11,6        | 8,9        | 8,7        | 6,2        |
| 5             | 11          | 6          | 7,4        | 3,6        |
| 6             | 9,4         | 4,9        | 3,3        | 3,4        |
| 7             | 5,9         | 6,3        | 5,6        | 4,1        |
| 8             | 4,9         | 2,6        | 1          | 1,1        |
| 9             | 2,6         | 1,3        | 0,4        | 0,5        |
| 10            | 2,9         | 0,7        | 0,2        | 0,6        |
| <b>Skupaj</b> | <b>10,1</b> | <b>8,4</b> | <b>7,8</b> | <b>5,9</b> |

Vir: Anketa o porabi gospodinjstev (1993, 1997–1999, 1999–2001, 2001–2003), lasten izračun.

<sup>7</sup> V tabeli 12 so podatki ZPIZ in se od podatkov v APG razlikujejo v tem, da ne vsebujejo državnih pokojnin, vojaških pokojnin, akontacij pokojnin, kmečkih pokojnin po SZK, dodatkov k pokojninam, delov vdovskih pokojnin.

Iz nje razberemo, da se je delež vzdrževanih oseb bolj zmanjšal v spodnjem delu dohodkovne porazdelitve, če "spregledamo" visoki in skoraj nespremenjeni delež v prvem decilnem razredu. To je seveda povsem v skladu s pričakovanji in z osnovnim namenom državne pokojnine kot socialnovarstvenega prejemka. Tako so v obdobju 1999–2001 vzdrževane osebe predstavljale 17,4 % vseh oseb (starejših od 50 let) v drugem decilnem razredu, v obdobju 2001–2003 pa se je ta delež zmanjšal na 10,5 %.

Analizirajmo zdaj le zgornji del dohodkovne porazdelitve, in sicer za najbolj relevantno skupino upokojencev, to so tisti, ki živijo v upokojenskih gospodinjstvih. Pod "upokojenci" v naslednjih dveh odstavkih torej razumemo upokojence v upokojenskih gospodinjstvih. Njihovo sorazmerno visoko zastopanost v najvišjem decilnem razredu lahko pojasnimo s sestavo njihovih dohodkov. Kar 25,2 % teh upokojencev v najvišjem (tj. desetem) decilnem razredu je imelo ekvivalentni dohodek višji od najvišje izplačane pokojnine<sup>8</sup>, kar pomeni, da so poleg pokojnin prejemali dohodek še iz drugih naslovov. Za upokojence v najvišjem (desetem) decilnem razredu, ki imajo ekvivalentni dohodek nižji od najvišje izplačane pokojnine, so pokojnine predstavljale 92,9 % njihovih dohodkov, dohodki iz premoženja 1,1 %, dohodek iz premoženjskih pravic 0,9 % in prejemki iz občasnega dela 0,5 % vseh dohodkov. Pri upokojencih, ki imajo ekvivalentni dohodek višji od najvišje izplačane pokojnine, so pokojnine predstavljale "le" 82,3 % vseh dohodkov, medtem ko so bili drugi dohodki precej pomembnejši kakor pri drugih upokojencih najvišjega decilnega razreda. Ta podskupina upokojencev je prejela 4 % svojih dohodkov iz naslova prejemkov iz občasnega dela, 7,3 % iz naslovna premoženja in 4,5 % iz naslova premoženjskih pravic. Iz navedenega lahko sklepamo, da je v najvišjem decilnem razredu učinek pokojninske reforme manj izrazit zaradi dokaj pomembnega deleža drugih dohodkov (predvsem iz premoženja, premoženjskih pravic in občasnega dela).

Povsem očitno je torej, da ni bilo večjih sprememb glede deleža upokojencev na vrhu dohodkovne porazdelitve in da učinki pokojninske reforme pri tej skupini še niso izraziti. Z drugimi besedami: kljub "zamrznitvi" usklajevanja najvišjih pokojnin (dokler ni bilo doseženo novo razmerje 4 : 1 od prejšnjega razmerja 4,8 : 1) je število upokojencev v najvišjem, desetem decilnem razredu še vedno

solidno; v obdobju 2001–2003 predstavljajo 8,1 odstotka vseh oseb tega razreda.

Ker upokojenska gospodinjstva niso homogena skupina, je pomembno analizirati tudi njihove posamezne tipe. Iz definicije upokojenskega para izhaja, da ni nujno, da imata dva ločena vira dohodka (dve pokojnini), a na podlagi podatkov v Tabeli 8 lahko sklepamo, da to res velja, saj so v obdobju 2001–2003 upokojenski pari predstavljali kar 36,5 % vseh upokojenskih gospodinjstev, a le 20,5 % vseh upokojenskih gospodinjstev v prvih treh decilnih razredih. Nasprotno pa so bili nadpovprečno zastopani v treh najvišjih decilnih razredih, v katerih so predstavljali 65,3 % vseh upokojenskih gospodinjstev. V najslabšem položaju od vseh štirih tipov upokojenskih gospodinjstev so samske upokojenke, saj jih je bilo v obdobju 2001–2003 med vsemi upokojenskimi gospodinjstvi 44 %, v prvih treh decilnih razredih pa kar 57,4 % vseh upokojenskih gospodinjstev.

Iz podatkov v Tabeli 8 bi lahko sklepali tudi o poslabšanju relativnega položaja upokojenskih gospodinjstev proti drugim gospodinjstvom v zadnjem obdobju. Povsem razumljivo je, da so ugotovitve podobne tistim iz Tabele 7. V obdobju 1999–2001 so upokojenska gospodinjstva predstavljala 39,9 %, v obdobju 2001–2003 pa že 44,6 % vseh gospodinjstev v prvih treh decilnih razredih, čeprav so v celotni populaciji imela 26,4-odstotni delež v letih 1999–2001 oziroma 27,7-odstotnega v letih 2001–2003. Podobno kakor pri upokojencih (osebah) tudi pri upokojenskih gospodinjstvih lahko ugotovimo, da je delež slednjih v zgornjih treh decilnih razredih skoraj nespremenjen oziroma se je v zadnjem obdobju zanemarljivo povečal s 15,1 % na 15,2 % vseh gospodinjstev.

#### 4. Dohodkovni viri vseh gospodinjstev in upokojenskih gospodinjstev

Primerjava deleža upokojencev v celotni populaciji in deleža pokojnin v celotnih dohodkih pokaže, da je v obdobju 1993–2003 rahlo poraslo število upokojencev, pa tudi izdatki za pokojnine. Tako je iz Tabele 6 razvidno, da se je delež upokojencev v desetletju povečal z 21,9 % na 23,6 % vseh oseb, delež pokojnin v celotnih razpoložljivih tekočih denarnih dohodkih gospodinjstev pa z 21,1 % leta 1993 na 25,3 % v obdobju 2001–2003.<sup>9</sup>

<sup>8</sup> Upoštevana je najvišja izplačana pokojnina julija 2002, ki je zanašala 317.880,9 SIT. Vir: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, Mesečni statistični pregled za julij 2002.

<sup>9</sup> Gre za podatke o deležu upokojencev, ki so osnovani na APG in se nekoliko razlikujejo od podatkov ZPIZ, po katerih se je med letoma 1993 in 2003 delež upokojencev v celotnem prebivalstvu povečal z 21,6 % na 24,6 %.



Tabela 8: Sestava upokojenskih gospodinjstev po dohodkovnih razredih

| Tip upokojenskega gospodinjstva (kot % vseh upokojenskih gospodinjstev) |                            |                             |                 |                     |                                             |
|-------------------------------------------------------------------------|----------------------------|-----------------------------|-----------------|---------------------|---------------------------------------------|
| Decilni razred                                                          | Samsko moško gospodinjstvo | Samsko žensko gospodinjstvo | Upokojenski par | Druga gospodinjstva | Upokoj. gospodinj. kot % vseh gospodinjstev |
| <b>1993</b>                                                             |                            |                             |                 |                     |                                             |
| 1-3                                                                     | 8,3                        | 53,4                        | 26,5            | 11,8                | 42,5                                        |
| 4-7                                                                     | 7,8                        | 33,5                        | 47,6            | 11,1                | 22,6                                        |
| 8-10                                                                    | 7,0                        | 23,2                        | 55,0            | 14,8                | 13,9                                        |
| <b>Skupaj</b>                                                           | <b>7,9</b>                 | <b>41,6</b>                 | <b>38,4</b>     | <b>12,1</b>         | <b>26,0</b>                                 |
| <b>1997-1999</b>                                                        |                            |                             |                 |                     |                                             |
| 1-3                                                                     | 8,5                        | 55,2                        | 26,1            | 10,2                | 41,9                                        |
| 4-7                                                                     | 8,6                        | 29,3                        | 49,6            | 12,5                | 21,0                                        |
| 8-10                                                                    | 5,1                        | 14,9                        | 70,4            | 9,6                 | 14,3                                        |
| <b>Skupaj</b>                                                           | <b>8,0</b>                 | <b>39,5</b>                 | <b>41,6</b>     | <b>10,9</b>         | <b>25,2</b>                                 |
| <b>1999-2001</b>                                                        |                            |                             |                 |                     |                                             |
| 1-3                                                                     | 8,3                        | 56,5                        | 25,4            | 9,7                 | 39,9                                        |
| 4-7                                                                     | 8,6                        | 26,1                        | 50,2            | 15,1                | 24,7                                        |
| 8-10                                                                    | 4,1                        | 21,3                        | 67,5            | 7,0                 | 15,1                                        |
| <b>Skupaj</b>                                                           | <b>7,7</b>                 | <b>39,0</b>                 | <b>42,0</b>     | <b>11,3</b>         | <b>26,4</b>                                 |
| <b>2001-2003</b>                                                        |                            |                             |                 |                     |                                             |
| 1-3                                                                     | 12,3                       | 57,4                        | 20,5            | 9,8                 | 44,6                                        |
| 4-7                                                                     | 9,0                        | 33,4                        | 45,2            | 12,4                | 24,3                                        |
| 8-10                                                                    | 2,8                        | 27,3                        | 65,3            | 4,6                 | 15,2                                        |
| <b>Skupaj</b>                                                           | <b>9,6</b>                 | <b>44,0</b>                 | <b>36,5</b>     | <b>9,9</b>          | <b>27,7</b>                                 |

Opomba: vsota stolpcev 2, 3, 4 in 5 je enaka 100. Mogoče so manjše razlike zaradi zaokroževanja.

Vir: Anketa o porabi gospodinjstev (1993, 1997-1999, 1999-2001, 2001-2003), lasten izračun.

Tabela 9: Sestava razpoložljivih denarnih virov za vsa gospodinjstva

| Leto             | Decilni razred | A           | B           | C          | D           | E          | F          | G          | H          | I          | J          | K          |
|------------------|----------------|-------------|-------------|------------|-------------|------------|------------|------------|------------|------------|------------|------------|
| <b>1993</b>      | 1-3            | 35,9        | 3,1         | 3,9        | 39,8        | 6,7        | 1,7        | 5,5        | 1,6        | 0,1        | 0,0        | 1,7        |
|                  | 4-7            | 55,8        | 5,0         | 1,8        | 23,5        | 3,4        | 2,5        | 3,3        | 2,6        | 0,0        | 0,1        | 2,0        |
|                  | 8-10           | 56,8        | 5,6         | 0,5        | 14,1        | 1,2        | 3,2        | 1,8        | 10,8       | 0,2        | 0,9        | 4,9        |
|                  | <b>skupaj</b>  | <b>53,6</b> | <b>5,0</b>  | <b>1,4</b> | <b>21,1</b> | <b>2,7</b> | <b>2,7</b> | <b>2,9</b> | <b>6,6</b> | <b>0,1</b> | <b>0,5</b> | <b>3,4</b> |
| <b>1997-1999</b> | 1-3            | 28,7        | 6,3         | 3,8        | 40,4        | 9,4        | 2,0        | 4,9        | 3,5        | 0,1        | 0,0        | 0,9        |
|                  | 4-7            | 48,4        | 11,1        | 1,7        | 25,8        | 4,8        | 1,5        | 1,8        | 4,1        | 0,3        | 0,1        | 0,4        |
|                  | 8-10           | 58,7        | 10,0        | 0,5        | 19,6        | 2,1        | 1,4        | 0,2        | 5,7        | 0,6        | 0,9        | 0,3        |
|                  | <b>skupaj</b>  | <b>50,4</b> | <b>9,9</b>  | <b>1,4</b> | <b>24,9</b> | <b>4,2</b> | <b>1,5</b> | <b>1,5</b> | <b>4,8</b> | <b>0,4</b> | <b>0,5</b> | <b>0,4</b> |
| <b>1999-2001</b> | 1-3            | 30,1        | 8,3         | 3,1        | 36,1        | 10,5       | 3,0        | 4,1        | 3,8        | 0,1        | 0,0        | 0,8        |
|                  | 4-7            | 46,4        | 11,6        | 1,7        | 27,5        | 4,8        | 1,6        | 1,9        | 3,9        | 0,2        | 0,1        | 0,5        |
|                  | 8-10           | 58,3        | 10,2        | 0,4        | 19,4        | 2,2        | 1,6        | 0,3        | 5,8        | 0,5        | 0,8        | 0,5        |
|                  | <b>skupaj</b>  | <b>49,7</b> | <b>10,4</b> | <b>1,3</b> | <b>24,9</b> | <b>4,4</b> | <b>1,8</b> | <b>1,5</b> | <b>4,7</b> | <b>0,4</b> | <b>0,4</b> | <b>0,5</b> |
| <b>2001-2003</b> | 1-3            | 27,8        | 7,6         | 2,7        | 39,3        | 11,0       | 3,1        | 3,3        | 4,3        | 0,2        | 0,0        | 0,7        |
|                  | 4-7            | 46,9        | 11,7        | 0,9        | 26,5        | 5,3        | 1,9        | 1,2        | 4,8        | 0,2        | 0,1        | 0,5        |
|                  | 8-10           | 58,0        | 10,1        | 0,3        | 20,0        | 2,4        | 1,5        | 0,3        | 5,6        | 0,6        | 0,7        | 0,5        |
|                  | <b>skupaj</b>  | <b>49,4</b> | <b>10,3</b> | <b>0,9</b> | <b>25,3</b> | <b>4,7</b> | <b>1,9</b> | <b>1,1</b> | <b>5,1</b> | <b>0,4</b> | <b>0,4</b> | <b>0,5</b> |

A = prejemki iz delovnega razmerja, B = regres, nadomestilo za prevoz, prehrana, nagrade, C = nadomestila za brezposelne, D = pokojnina z dodatki, E = socialni prejemki, F = prejemki od občasnega dela, G = dohodek od kmetijstva, H = dohodek iz dejavnosti, I = dohodek iz premoženja, J = dohodek iz premoženjskih pravic, K = denarna darila in transferji med družinami.

Vir: Anketa o porabi gospodinjstev (1993, 1997-1999, 1999-2001, 2001-2003), lasten izračun.

Kakor je razvidno iz Tabele 9, so prejemki iz delovnega razmerja še vedno najpomembnejši vir dohodkov gospodinjstev. Glede na Tabelo 9 pa se je njihov delež nekoliko znižal – s 53,6 % leta 1993 na 49,4 % v letih 2001–2003. Če bi k prejemkom iz delovnega razmerja prišteli še regres, nadomestilo za prevoz in prehrano ipd., bi delež tako definiranih prejemkov ostal približno enak oziroma bi se gibal med 58,6 % in 60,3 % vseh razpoložljivih tekočih denarnih dohodkov gospodinjstva v imenovanem desetletnem obdobju.

V celotnem obdobju sta se deleža pokojnin in socialnih prejemkov povečevala. Deleža dohodkov iz dejavnosti in prejemkov od občasnega dela sta se po vmesnem padcu v letih 1997–1999 v zadnjem opazovanem obdobju 2001–2003 spet rahlo zvišala. Povečanje deleža dohodkov iz premoženja po letu 1993 je predvsem posledica privatizacije.

Če pogledamo sestavo dohodkovnih virov le za upokojenska gospodinjstva, lahko ugotovimo, da imajo poleg pokojnine še druge vire dohodka, vključno tistih iz delovnega razmerja. Iz Tabele 10 se lahko ugotovi, da se je delež pokojnin za upokojenska gospodinjstva od leta 1993 do leta 2003 povečeval, in to s 86,8 % na 95,1 % vseh dohodkov gospodinjstva. Pri tem se je zmanjševal

pomen prejemkov iz delovnega razmerja, in sicer z 2,9 % leta 1993 na 0,6 % v letih 2001–2003. Očitno je torej, da postajajo upokojenska gospodinjstva dohodkovno "homogenizirana".

## 5. Pokojnine in razlika med spoloma

V sistemih socialnega zavarovanja neenakost v dohodkih med spoloma, ki nastaja med aktivno zavarovalno dobo, odseva tudi v neenakosti med "pasivno" dobo, tj. med prejemanjem pokojnine. Čeprav obstaja cela vrsta instrumentov, s katerimi sistemi socialnega zavarovanja poskušajo omiliti neenakost v tovrstnih prejemkih, je dejanska neenakost kljub temu precejšnja. Ker obstajajo razlike med spoloma v prejetih dohodkih in v doseženi zavarovalni dobi, lahko pričakujemo razlike v prejetih pokojninah. Tako iz Tabele 11, ki je osnovana na podatkih ZPIZ, vidimo, da je porazdelitev pokojnin pri ženskah bistveno slabša kakor pri moških.

Leta 2004 je 23,3 % vseh ženskih upokojenk prejelo pokojnino, ki je bila nižja od 40 % povprečne neto plače, le 4,5 % pa pokojnino, ki je bila višja od povprečne neto plače. Ti odstotki so pri moških precej bolj ugodni: "le" 19,7 % jih je

**Tabela 10: Sestava dohodkovnih virov za upokojenska gospodinjstva**

| Leto      | Decilni razred | A          | B          | C          | D           | E          | F          | G          | H          | I          | J          | K          |
|-----------|----------------|------------|------------|------------|-------------|------------|------------|------------|------------|------------|------------|------------|
| 1993      | 1-3            | 1,5        | 0,3        | 0,0        | 90,1        | 3,1        | 0,4        | 1,7        | 0,2        | 0,0        | 0,0        | 2,7        |
|           | 4-7            | 3,9        | 0,4        | 0,0        | 87,0        | 3,2        | 2,0        | 1,2        | 0,1        | 0,1        | 0,3        | 1,8        |
|           | 8-10           | 3,1        | 0,4        | 0,0        | 83,5        | 0,9        | 1,3        | 0,4        | 1,3        | 0,5        | 0,3        | 8,3        |
|           | <b>skupaj</b>  | <b>2,9</b> | <b>0,4</b> | <b>0,0</b> | <b>86,8</b> | <b>2,4</b> | <b>1,4</b> | <b>1,1</b> | <b>0,5</b> | <b>0,2</b> | <b>0,2</b> | <b>4,1</b> |
| 1997-1999 | 1-3            | 0,4        | 0,2        | 0,3        | 93,8        | 1,7        | 0,2        | 2,4        | 0,0        | 0,2        | 0,0        | 0,9        |
|           | 4-7            | 0,1        | 0,1        | 0,1        | 96,6        | 0,8        | 0,5        | 0,8        | 0,1        | 0,4        | 0,0        | 0,4        |
|           | 8-10           | 1,8        | 0,3        | 0,1        | 92,8        | 0,6        | 0,7        | 0,0        | 0,5        | 1,5        | 1,3        | 0,5        |
|           | <b>skupaj</b>  | <b>0,8</b> | <b>0,2</b> | <b>0,2</b> | <b>94,6</b> | <b>1,0</b> | <b>0,5</b> | <b>1,0</b> | <b>0,2</b> | <b>0,7</b> | <b>0,4</b> | <b>0,6</b> |
| 1999-2001 | 1-3            | 0,9        | 0,2        | 0,1        | 93,4        | 2,6        | 0,3        | 1,4        | 0,0        | 0,1        | 0,0        | 0,9        |
|           | 4-7            | 0,1        | 0,0        | 0,1        | 96,8        | 1,0        | 0,5        | 0,8        | 0,0        | 0,2        | 0,0        | 0,5        |
|           | 8-10           | 1,7        | 0,2        | 0,1        | 93,1        | 1,1        | 1,3        | 0,1        | 0,7        | 1,1        | 0,1        | 0,5        |
|           | <b>skupaj</b>  | <b>0,8</b> | <b>0,1</b> | <b>0,1</b> | <b>94,8</b> | <b>1,4</b> | <b>0,7</b> | <b>0,7</b> | <b>0,2</b> | <b>0,5</b> | <b>0,0</b> | <b>0,6</b> |
| 2001-2003 | 1-3            | 0,3        | 0,0        | 0,0        | 95,7        | 2,4        | 0,6        | 0,5        | 0,0        | 0,1        | 0,0        | 0,4        |
|           | 4-7            | 0,2        | 0,0        | 0,3        | 96,5        | 1,0        | 0,6        | 0,3        | 0,2        | 0,5        | 0,0        | 0,4        |
|           | 8-10           | 1,4        | 0,2        | 0,0        | 92,9        | 0,6        | 0,8        | 0,3        | 0,4        | 1,7        | 1,0        | 0,7        |
|           | <b>skupaj</b>  | <b>0,6</b> | <b>0,1</b> | <b>0,1</b> | <b>95,1</b> | <b>1,3</b> | <b>0,6</b> | <b>0,4</b> | <b>0,2</b> | <b>0,8</b> | <b>0,3</b> | <b>0,5</b> |

A = prejemki iz delovnega razmerja, B = regres, nadomestilo za prevoz, prehrana, nagrade, C = nadomestila za brezposelne, D = pokojnina z dodatki, E = socialni prejemki, F = prejemki od občasnega dela, G = dohodek od kmetijstva, H = dohodek iz dejavnosti, I = dohodek iz premoženja, J = dohodek iz premoženjskih pravic, K = denarna darila in transferji med družinami.

Vir: Anketa o porabi gospodinjstev (1993, 1997-1999, 1999-2001, 2001-2003), lasten izračun.

**Tabela 11: Odstotek oseb, ki prejemajo pokojnino, manjšo od 40 %, 50 %, 60 %, 70 % in 100 % povprečne neto plače, po spolu**

|             | Skupaj | Moški | Ženske |
|-------------|--------|-------|--------|
| <b>1999</b> |        |       |        |
| ≤ 0,4       | 16,5   | 16,5  | 16,5   |
| ≤ 0,5       | 38,3   | 36,3  | 41,1   |
| ≤ 0,6       | 53,4   | 50,3  | 57,6   |
| ≤ 0,7       | 65,3   | 61,9  | 70,0   |
| ≤ 1,0       | 89,2   | 86,4  | 93,0   |
| <b>2000</b> |        |       |        |
| ≤ 0,4       | 17,0   | 14,7  | 18,9   |
| ≤ 0,5       | 37,5   | 29,1  | 44,3   |
| ≤ 0,6       | 54,3   | 42,4  | 63,7   |
| ≤ 0,7       | 66,6   | 55,8  | 75,3   |
| ≤ 1,0       | 89,5   | 84,0  | 94,0   |
| <b>2001</b> |        |       |        |
| ≤ 0,4       | 15,5   | 14,1  | 16,6   |
| ≤ 0,5       | 35,0   | 27,3  | 41,2   |
| ≤ 0,6       | 51,9   | 40,4  | 61,0   |
| ≤ 0,7       | 64,1   | 53,2  | 72,8   |
| ≤ 1,0       | 88,6   | 82,8  | 93,2   |
| <b>2002</b> |        |       |        |
| ≤ 0,4       | 19,0   | 16,8  | 20,7   |
| ≤ 0,5       | 42,4   | 32,5  | 50,2   |
| ≤ 0,6       | 57,7   | 46,0  | 66,8   |
| ≤ 0,7       | 69,8   | 59,9  | 77,6   |
| ≤ 1,0       | 91,2   | 86,2  | 95,0   |
| <b>2003</b> |        |       |        |
| ≤ 0,4       | 18,7   | 16,9  | 20,1   |
| ≤ 0,5       | 41,8   | 32,0  | 49,2   |
| ≤ 0,6       | 57,0   | 45,1  | 66,1   |
| ≤ 0,7       | 69,5   | 59,1  | 77,4   |
| ≤ 1,0       | 90,8   | 85,7  | 94,8   |
| <b>2004</b> |        |       |        |
| ≤ 0,4       | 21,7   | 19,7  | 23,3   |
| ≤ 0,5       | 45,2   | 34,7  | 53,2   |
| ≤ 0,6       | 59,9   | 48,1  | 68,8   |
| ≤ 0,7       | 73,0   | 63,1  | 80,5   |
| ≤ 1,0       | 91,9   | 87,2  | 95,5   |

Opombe: - vsi podatki se nanašajo na december vsakega leta; - pokojnine so brez prejemkov državnih pokojnin, vojaških pokojnin, akontacij pokojnin, kmečkih , - pokojnin po SZK, dodatkov k pokojninam, delov vdovskih pokojnin.

Vir: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije.

prejemalo pokojnino, nižjo od 40 % povprečne neto plače, 8,1 % pa višjo od povprečne neto plače. Tudi tu, povsem v skladu z ugotovitvami iz prejšnjega poglavja, zaznavamo slabšanje

porazdelitve pokojnin. Od leta 1999 do 2004 se je povečal delež upokojencev, ki prejemajo zelo nizke pokojnine: leta 1999 jih je 38,3 % prejelo pokojnino, ki je bila nižja od 50 % povprečne plače, leta 2004 pa se je ta delež povečal na 45,2 %. Podobno se je zmanjšal delež upokojencev, ki prejemajo visoke pokojnine: leta 1999 jih je 10,8 % imelo pokojnino, višjo od povprečne plače, medtem ko je ta delež leta 2004 zdrknil na 8,1 %.

## 6. Tveganje revščine

V tem poglavju ugotavljamo, kolikšna je stopnja tveganja revščine pri upokojencih in drugih

skupinah prebivalstva. Za celovito analizo je potrebna primerjava položaja upokojencev z upoštevanjem dohodka gospodinjstva, v katerem živijo, ter mora zajeti tudi druge skupine oseb in druge skupine gospodinjstev. Tabela 12 nam omogoča takšno primerjavo, saj prikazuje deleže oseb z nizkimi ekvivalentnimi dohodki gospodinjstva. Dejansko ugotavljamo, kolikšen delež upokojenske populacije živi pod mejo revščine, ki jo definiramo sorazmerno: določimo mediano porazdelitve dohodka (to je tisto gospodinjstvo, ki je na polovici porazdelitve, kar pomeni, da ima polovica gospodinjstev nižji dohodek na ekvivalentnega odraslega, polovica pa višjega). Mejo (tveganja) revščine določimo tako, da

**Tabela 12: Odstotek oseb, ki imajo ekvivalentni dohodek pod 0,4, 0,5, 0,6 in 0,7 mediane ekvivalentnega dohodka vseh gospodinjstev**

|                                 | 0,4 mediane | 0,5 mediane | 0,6 mediane | 0,7 mediane | število oseb |
|---------------------------------|-------------|-------------|-------------|-------------|--------------|
| <b>1993</b>                     |             |             |             |             |              |
| <b>vse osebe</b>                | 3,6         | 6,7         | 12,0        | 18,8        | 9.928,3      |
| <b>upokojenci</b>               | 4,6         | 10,6        | 17,7        | 27,1        | 2.177,3      |
| <b>upokojenci v upok. gosp.</b> | 5,3         | 13,1        | 21,5        | 32,5        | 1.190,5      |
| <b>starejši (&gt; = 60 let)</b> | 7,3         | 15,1        | 23,8        | 34,6        | 1.758,4      |
| <b>otroci (&lt; = 18 let)</b>   | 3,1         | 5,4         | 10,1        | 16,9        | 2.465,0      |
| <b>brezposelni</b>              | 8,5         | 15,7        | 25,0        | 34,8        | 513,3        |
| <b>1997-1999</b>                |             |             |             |             |              |
| <b>vse osebe</b>                | 3,9         | 7,8         | 13,4        | 20,3        | 11.692,6     |
| <b>upokojenci</b>               | 4,5         | 8,7         | 16,0        | 24,9        | 2.643,5      |
| <b>upokojenci v upok. gosp.</b> | 5,6         | 11,1        | 19,9        | 31,3        | 1.377,8      |
| <b>starejši (&gt; = 60 let)</b> | 5,9         | 11,5        | 20,6        | 31,0        | 2.177,0      |
| <b>otroci (&lt; = 18 let)</b>   | 3,6         | 7,6         | 12,7        | 19,8        | 2.637,4      |
| <b>brezposelni</b>              | 14,6        | 25,1        | 37,9        | 49,7        | 826,3        |
| <b>1999-2001</b>                |             |             |             |             |              |
| <b>vse osebe</b>                | 4,1         | 7,2         | 12,3        | 19,3        | 11.350,8     |
| <b>upokojenci</b>               | 5,1         | 9,1         | 16,0        | 23,1        | 2.601,6      |
| <b>upokojenci v upok. gosp.</b> | 6,5         | 11,9        | 20,4        | 29,0        | 1.427,7      |
| <b>starejši (&gt; = 60 let)</b> | 7,4         | 12,2        | 21,0        | 30,0        | 2.183,8      |
| <b>otroci (&lt; = 18 let)</b>   | 2,9         | 5,9         | 10,2        | 18,9        | 2.419,6      |
| <b>brezposelni</b>              | 17,4        | 25,4        | 37,2        | 48,6        | 730,4        |
| <b>2001-2003</b>                |             |             |             |             |              |
| <b>vse osebe</b>                | 3,4         | 6,1         | 10,9        | 17,2        | 10.555,7     |
| <b>upokojenci</b>               | 4,8         | 8,5         | 15,2        | 22,8        | 2.487,8      |
| <b>upokojenci v upok. gosp.</b> | 6,8         | 11,8        | 21,1        | 31,0        | 1.404,4      |
| <b>starejši (&gt; = 60 let)</b> | 6,5         | 10,8        | 18,8        | 27,2        | 2.082,8      |
| <b>otroci (&lt; = 18 let)</b>   | 2,2         | 4,5         | 9,1         | 16,4        | 2.162,1      |
| <b>brezposelni</b>              | 15,4        | 22,8        | 33,6        | 46,6        | 621,7        |

Vir: Anketa o porabi gospodinjstev (1993, 1997-1999, 1999-2001, 2001-2003), lasten izračun.

ekvivalentni dohodek sredinskega (tj. »medianskega«) gospodinjstva množimo s faktorjem, ki je praviloma 0,4, 0,5, 0,6 ali 0,7. Vsa gospodinjstva oziroma osebe, ki imajo dohodek na ekvivalentnega odraslega manjši od te meje (meje revščine), opredelimo kot revna. Seveda je takšna opredelitev zelo odvisna od izbire faktorja, saj je ob večjem meja revščine višja; najbolj »represntativni« oziroma uporabljani faktor je 0,6.

V grobem lahko rečemo, da se je delež upokojencev z dohodki pod mejo revščine v opazovanem obdobju zmanjševal. Če si izberemo 0,6 mediane ekvivalentnega dohodka gospodinjstev, ugotovimo, da je bilo leta 1993 pod mejo revščine 17,7 % vseh upokojencev, leta 1997–1999 pa 16,0 %. Ta delež se je v obdobju 2001–2003 zmanjšal na 15,2 %. Položaj upokojencev v upokojenskih gospodinjstvih se je izboljševal do obdobja 1999–2001, v obdobju 2001–2003 pa je bilo med njimi vse več tistih, ki živijo pod mejo revščine, ne glede na njeno izbrano velikost. Če za mejo revščine vzamemo 0,6 mediane ekvivalentnega dohodka, je bilo v obdobju 1997–1999 »revnih« 19,9 % vseh upokojencev v upokojenskih gospodinjstvih, v obdobju 2001–2003 pa se je ta delež povečal na 21,1 %.

Delež oseb, ki so stari nad 60 let in imajo ekvivalentni dohodek pod mejo revščine, se je zmanjševal. Leta 1993 je imelo 23,8 % ljudi te starosti ekvivalentni dohodek gospodinjstva manjši od 0,6 mediane ekvivalentnega dohodka vseh gospodinjstev. V letih 1997–1999 se je ta delež zmanjšal na 20,6 %, v zadnjem obdobju pa celo na 18,8 %. Med otroki je revščina v devetdesetih letih nekoliko naraščala, a se je v zadnjem obdobju znižala. V letih 1999 do 2001 je 10,2 % otrok živelo v gospodinjstvih, ki so imela ekvivalentni dohodek nižji od 0,6 mediane ekvivalentnega dohodka vseh gospodinjstev, v letih 2001 do 2003 pa se je ta delež zmanjšal na 9,1 %. Kljub vsemu je revščina v vseh letih pri otrocih nižja kakor pri celotni populaciji.

## 7. Sklepne ugotovitve

Vztrajno se povečuje delež upokojencev, ki živijo v upokojenskih gospodinjstvih: to so gospodinjstva, pri katerih je nosilec upokojenec/upokojenka in v katerem ni delovno aktivnih ali brezposelnih. Po podatkih iz obdobja 2001–2003 kar 56,5 odstotka upokojencev živi v takšnih gospodinjstvih in pokojnina jim je edini (ali vsaj prevladujoči) vir dohodka. Pri analizi dohodkovnega položaja upokojencev je tej skupini treba nameniti posebno pozornost.

Analiza kaže, da se vztrajno povečuje delovna aktivnost »kritične« starostne skupine 50 do 59 let in hkrati zmanjšuje delež upokojencev v njej. Tako je bilo leta 1993 – po tranzicijskem šoku – moških upokojencev v tej starostni skupini 40,6 odstotka vseh moških, upokojenk pa kar 58,6 odstotka vseh žensk te starostne skupine. V letih 2001–2003 se je ta delež pri moških znižal na 24,7 odstotka in pri ženskah na 48,0 odstotka. V obdobju 2001–2003 se je še naprej krčil delež vzdrževanih žensk, kar je posebno izrazito v starostnih skupinah 70–79 in 80+. To lahko delno pripišemo tudi novi pokojninski zakonodaji in uvedbi državne pokojnine.

Na anketi osnovana analiza o porabi gospodinjstev kaže, da se je v obdobju 2001–2003 relativni dohodkovni položaj upokojencev nekoliko poslabšal glede na obdobje 1999–2001. To je najbolj razvidno pri upokojenskih gospodinjstvih. V devetdesetih letih, tj. od 1993 do 1999–2001, se je delež upokojenskih gospodinjstev z nizkimi dohodki celo rahlo zmanjševal. Leta 1993 so predstavljala 42,5 odstotka vseh gospodinjstev z nizkimi dohodki (to so gospodinjstva, ki so dohodkovno v prvih treh decilnih razredih), v letih 1999–2001 pa 39,9 odstotka. Po pokojninski reformi se je zgodil obrat: podatki za obdobje 2001–2003 kažejo, da je upokojenskih gospodinjstev za 44,6 odstotka vseh gospodinjstev z nizkimi dohodki.

Po pričakovanju je med upokojenskimi gospodinjstvi v najugodnejšem dohodkovnem položaju upokojenski par, v najslabšem pa so samske ženske. Čeprav te predstavljajo 44 odstotkov vseh upokojenskih gospodinjstev, so v letih 2001–2003 predstavljale 57,4 odstotka vseh upokojenskih gospodinjstev z nizkimi dohodki (gospodinjstva, ki so dohodkovno v prvih treh decilnih razredih). Kljub temu velja omeniti, da se njihov dohodkovni položaj izboljšuje.

Za upokojenska gospodinjstva so pokojnine več kakor 95 odstotkov vseh razpoložljivih denarnih virov. Pri najbogatejših upokojenskih gospodinjstvih (z ekvivalentnim dohodkom, večjim od zneska najvišje pokojnine) so – po pričakovanju – zelo pomembni tudi drugi dohodkovni viri: dohodki od premoženja, premoženjskih pravic in od občasnega dela. Za ta gospodinjstva pokojnine predstavljajo okoli 82 odstotkov celotnih razpoložljivih denarnih dohodkov.

V primerjavi z obdobjem 1999–2001 se je tveganje revščine (pri čemer je meja revščine določena kot 60 % mediane ekvivalentnega dohodka gospodinjstva) v obdobju 2001–2003 nekoliko zmanjšalo za celotno prebivalstvo, in sicer z 12,3 odstotka

na 10,9 odstotka. Od pomembnejših skupin se je le pri upokojencih v upokojenskih gospodinjstvih tveganje nekoliko povečalo: z 20,4 odstotka v obdobju 1999–2001 na 21,1 odstotka v obdobju 2001–2003<sup>10</sup>.

### **Literatura**

Stanovnik, T., Kump, N (2003). *Socialno-ekonomski položaj upokojencev in starejšega prebivalstva v Sloveniji*. Inštitut za ekonomska raziskovanja, 2003.

Statistični urad Republike Slovenije (1990–2004). *Statistični letopis*.

Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije (2002). *Mesečni statistični pregled, julij 2002*.

Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije (2005). *Letno poročilo 2004*.

**Ključne besede:** upokojenci, socialno-ekonomski položaj upokojencev, pokojninska reforma, obdobje 1983–2003, Slovenija, neenakost, revščina

**Key words:** pensioners, social and income position of pensioners, pension reform, period 1983–2003, Slovenia, inequality, poverty

---

<sup>10</sup> V prispevku izračunano tveganje revščine zaradi nekaterih razlik v metodologiji nekoliko odstopa od uradno objavljenega tveganja revščine (SURS). SURS-ova analiza tveganja revščine temelji na izdatkih za življenjske potrebščine, med denarne izdatke pa je vključena še denarna vrednost lastne proizvodnje, porabljene v gospodinjstvih, in bonitet. Naša analiza denarne vrednosti lastne proizvodnje ne upošteva. Kot mejo revščine, na kateri temelji analiza SURS, se upošteva 50% povprečja ekvivalentnih izdatkov vseh gospodinjstev, medtem ko smo v prispevku kot mejo revščine upoštevali 60% ekvivalentnega dohodka "medianskega" gospodinjstva.